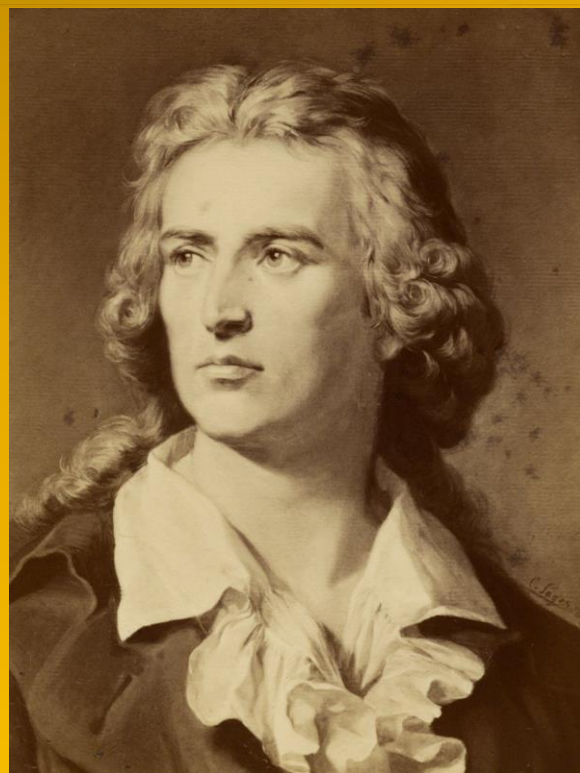


# Поет. Мислитель. Гуманіст.



Людина  
віддзеркалюється  
в своїх вчинках.

Фрідріх Шиллер



«Геній, який легкими кроками ступає по стежині світла» — так з повагою і пошаною про свого співвітчизника Фрідріха Шиллера висловився відомий письменник, лауреат Нобелівської (1929 р) премії Томас Манн.

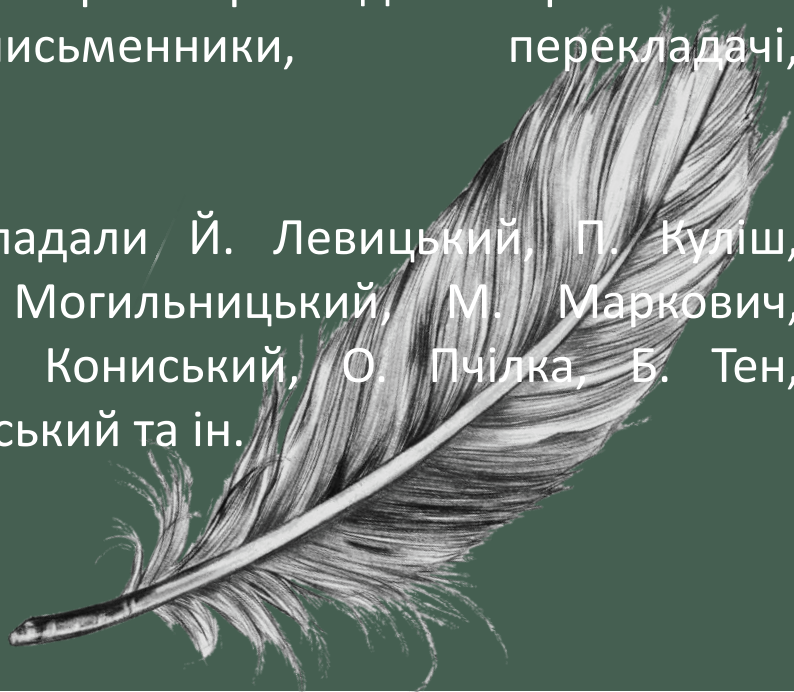
**Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер** (Шіллер) — німецький поет, філософ, теоретик мистецтва і драматург, професор історії і військовий лікар. Світову популярність здобула його знаменита «Ода до радості» (1785), музику до якої написав Людвіг ван Бетховен; змінена версія її стала текстом гімну Європейського Союзу. Геній увійшов в історію світової літератури як палкий захисник людської особистості.

Твори Ф. Шиллера з захопленням були сприйняті не тільки в Німеччині, але й інших країнах Європи. Вже у 1859 році сторіччя від дня народження Ф. К. Шиллера відзначалося не лише в Європі, а й у США. Влучні діалоги перетворили багато рядків Шиллера на афоризми. Твори Фрідріха Шиллера цитували напам'ять, з ХІХ століття вони ввійшли до шкільних підручників.

Творча спадщина німецького просвітителя не обійшла стороною українську літературу. Згідно зі згадками у ранніх творах, Тарас Шевченко [7] був знайомий з творами Шиллера і певною мірою перегукувався з його ідеалами боротьби проти поневолення. Інтерес до Шиллера не згасає в українській естетичній і художній думці протягом тривалого часу.

Важливу сторінку в історію перекладів автора вписали українські письменники, перекладачі, літературознавці.

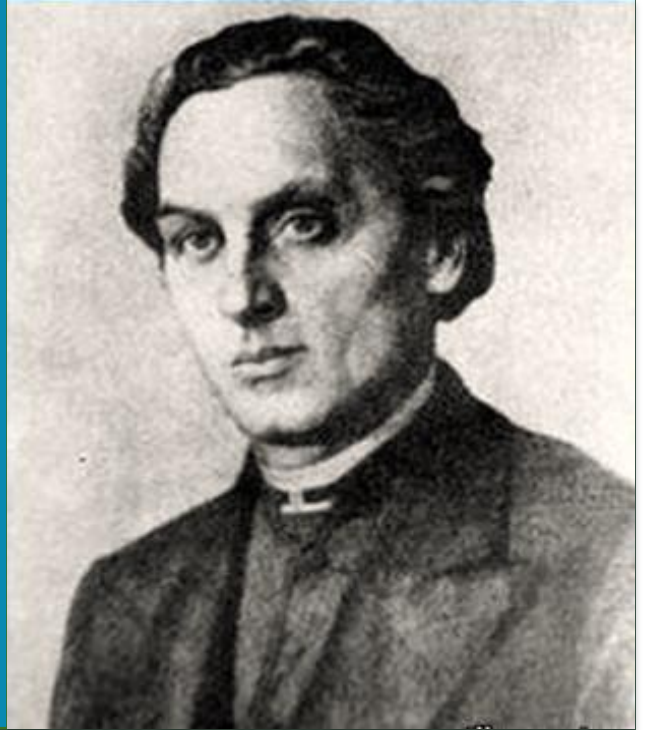
Його твори перекладали Й. Левицький, П. Куліш, Б. Грінченко, А. Могильницький, М. Маркович, О. Навроцький, О. Кониський, О. Пчілка, Б. Тен, М. Лукаш, С. Гординський та ін.



## З історії українських перекладів

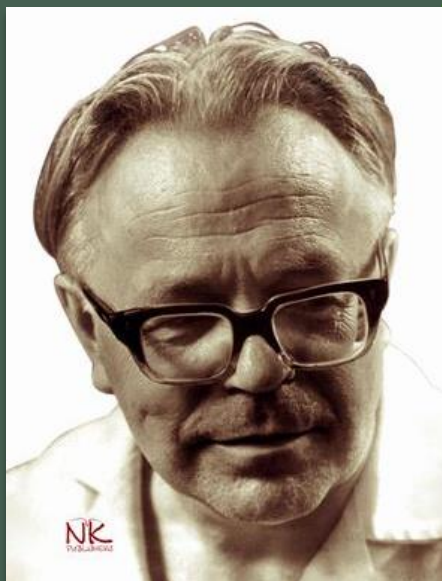
### Кміцикевич

Володимир  
Фердинантович —  
лексикограф,  
перекладач, педагог.



Автор культурно-історичних, історико-літературних статей, зокрема про Г. Сковороду. Листувався з І. Франком. Збирав етнографічні та фольклорні матеріали.

Один із засновників педагогічного товариства ім. Г. Сковороди в Чернівцях. Як було прийнято на той час у літературно-наукових колах, займався перекладами. З німецької мови переклав драму «Вільгельм Телль» Фрідріха Шиллера, яка була видана у Львові в 1887 році з передмовою Івана Франка.



# Лукаш

Микола Олексійович —  
український перекладач,  
мовознавець і поліглот.

Лукаш мав феноменальне лінгвістичне обдарування й дивовижну ерудицію в галузі зарубіжної літератури. Загалом він володів 20 мовами, з яких вільно перекладав, і був одним з небагатьох перекладачів, які працювали з оригінальним текстом, а не з проміжним перекладом російською.

Миколі Лукашу, першому в Україні, вдалося перекласти «Фауста» В.Гете; перекладав лірику Ф.Шиллера; в його перекладах також «Мадам Боварі» Флобера, «Бал в опері» Юліана Тувіма, «Декамерон» Бокаччо, зроблений архаїчною українською мовою XVII—XIX століть, та багато іншого.

# Грінченко

**Борис Дмитрович —**

український письменник, педагог,  
лексикограф, літературознавець,  
етнограф, історик, публіцист,  
громадсько-культурний діяч,  
перекладач з німецької.



<http://coins-ukraine.at.ua/>

Належно оцінили грінченкові переклади сучасні мовознавці. Викладач кафедри перекладу Гуманітарного інституту Київського університету ім. Бориса Грінченка Єфремов М.Д. [4] зауважив, що переклади Б. Грінченка за своїми художніми якостями не поступалися еталонним російським перекладам В. Жуковського, на які орієнтувалися більшість тогочасних освічених українських читачів. І тим ці переклади виконували функцію утвердження повностатусності [авт.] української мови, становлення її на однаковий щабель з іншими європейськими мовами, зняття стереотипу «мови для хатнього вжитку».

Літературознавець перекладав не лише лірику, а й драматургію романтика Шиллера.

Волелюбні настрої головного героя Вільгельма Телля були відверто суголосні самому Грінченку, який перекладав драму на початку 1890-х.

Переклад Б. Грінченка мав сценічну історію. Вже в радянський час згідно з постановою Вищої Науково-Репертуарної Ради при відділі Мистецтв Головополітосвіти НКО УСРР від 15 квітня 1926 року п'єса була дозволена до вистави.



Театр «Руської Бесіди»

У зв'язку з переслідуванням української мови драми Шиллера українською мовою на території України, що належала Російській імперії були заборонені, і перші їх вистави відбулися у львівському Театрі «Руської Бесіди»:

«Підступність і кохання» та «Розбійники» (1881 — 89); уперше в Києві «Розбійники» ставив у Народному Театрі 1918 П. Саксаганський. Визначні вистави пізнішого часу: «Вільгельм Телль» (Київський Театр Юного Глядача, 1927), «Змова Фієско в Генуї» («Березіль», 1928), «Дон Карлос» (Театр ім. Франка, 1936) та ін.

У світовій культурі особистість Шиллера сприймалася як поета й громадянина. Шиллер став кумиром російської літературної молоді 1830—40-х років. Майже всі поети, прозаїки й критики різних напрямків аналізували його твори, коментували, перекладали, дбайливо плекали образ самого автора та його героїв. Творчистю Шиллера захоплювалися М. Карамзін, В. О. Жуковський, О. С. Пушкін, О. Герцен, І. С. Тургенєв [5] та ін.

Перші переклади російською Ф. Б. Міллера та О. Г. Ротчева й донині визнають за зразок.



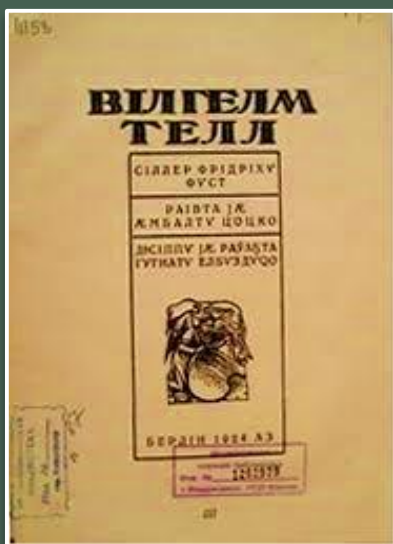
Серед багатьох видань тогочасного періоду чимало рідкісних:



Шиллер Ф. Вильгельм Телль : драма в пяти действиях / Ф. Шиллер ; пер. с нем. Гомберга. — Киев ; Харьков : Издание книгопродавца-издателя Ф. А. Иогансона, 1893. — 173 с.



Санкт-Петербург,  
1902.



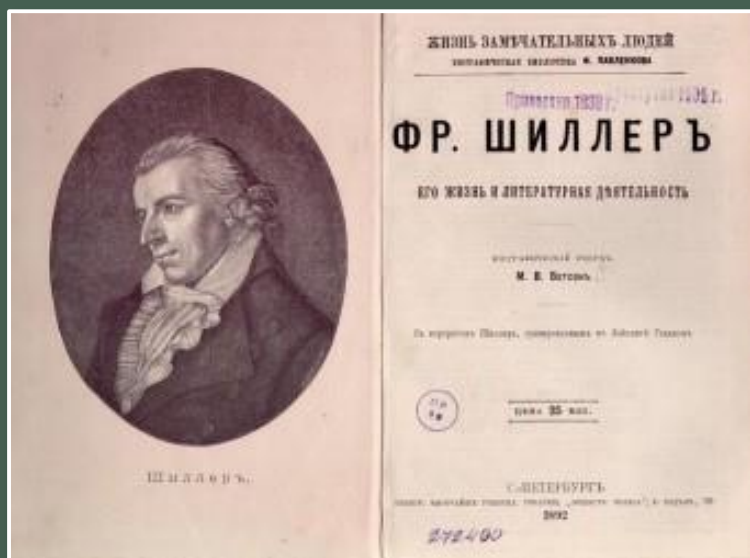
Шиллер Ф. Вилгелм Телл / Ф. Шиллер. — Берлин : Тип. Е. А. Гутнова, 1924. — 108 с.



Шиллер Ф. Пьесы : в 2 т. / Ф. Шиллер; под ред. А. Е. Грузинского. — Москва : Типогр. А. А. Левинсон, 1913. — (Европейские классики).

Понад сто років тому окремою книгою в серії «Жизнь замечательных людей» вперше були видані біографічні нариси:

Ватсон М. Фридрих Шиллер. Его жизнь и литературная деятельность / М. Ватсон. — СПб. : Общественная польза, 1892. — 80 с. — (ЖЗЛ. Биографическая серия Ф. Павленкова).



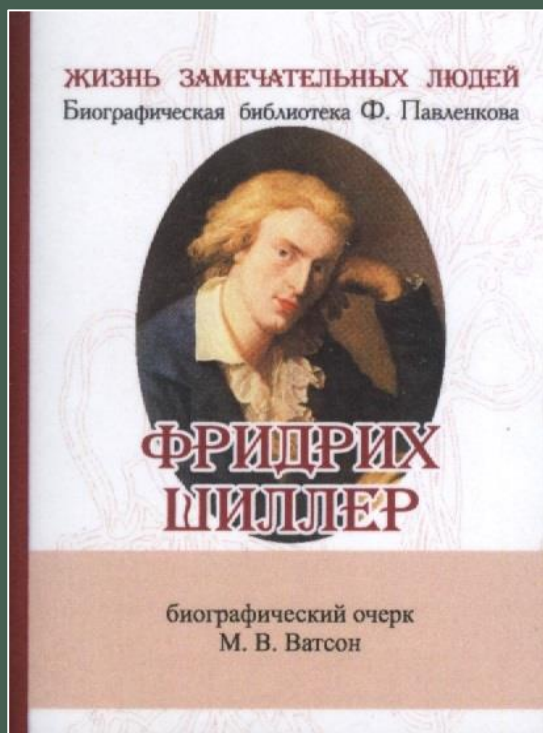
**Зміст книги складався з досліджень різних авторів:**

- 1879 Эмиль Паллеске. Жизнь Шиллера и его литературные произведения. [Його перу належить одна з найкращих біографій Шиллера — «Schillers Leben u. Werke» (1858—1859, 12-е вид. — 1886; переклад англійською мовою)].
- 1865 И. Шерр. Шиллер и его время.
- 1874 Х. Фихоф. Жизнь, духовное развитие и произведения Шиллера.
- Т.Карлейль. Жизнь Фридриха Шиллера.
- 1883 В. Шерер. История немецкой литературы.
- 1885 К.Хепп. Жизнь и поэтическая деятельность Шиллера.
- 1889 Х.Невинсон. Жизнь Фридриха Шиллера.

## Нотатки для цікавих:

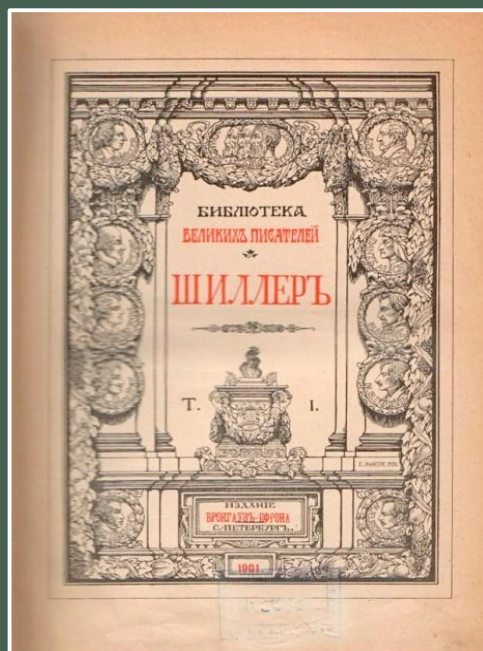
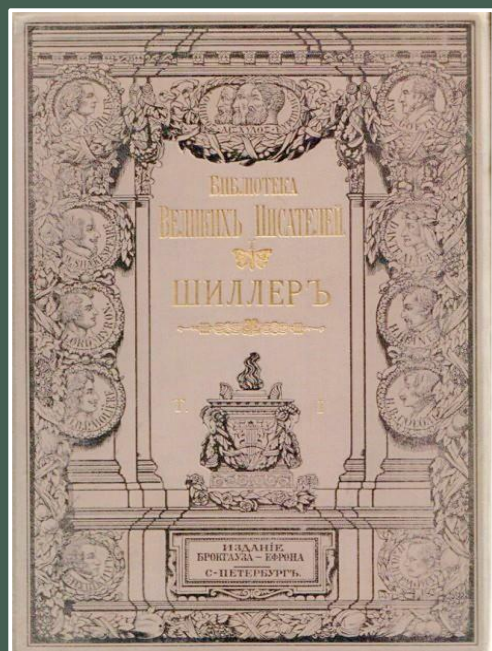
Засновником біографічної серії був Ф. Ф. Павленков. До її складу увійшли понад двісті життєписів відомих вчених, науковців, знаних письменників, художників, композиторів, які значно впливали на розвиток тогочасного суспільства та формували загальну картину світу. Написані у новому для того часу жанрі поетичної хроніки й історико-культурного дослідження, ці тексти зберігають свою інформаційну та енергетико-психологічну цінність.

Джерело не втратило своєї актуальності, нараховує чимало передруків більш пізніх часів.

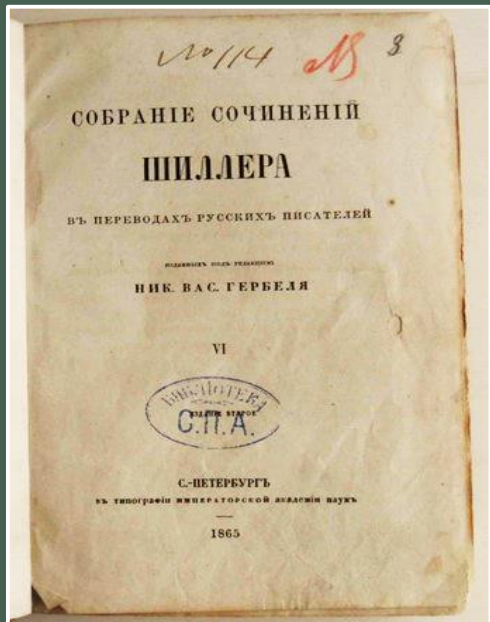


**У ФРЦК зберігаються** окремі видання геніального творця: повне зібрання всіх томів зі знаменитої серії «Бібліотека великихъ писателей» видавництва Брокгауз-Ефрон:

Шиллеръ И. Собрание сочиненій въ переводѣ русскихъ писателей : в 4 т. / И. Х. Ф. Шиллер ; под ред. С. А. Венгерова. – СПб. : Брокгаузъ–Ефронъ, 1901–1902. – (Б-ка великихъ писателей) ; съ истор.-лит. комент., эстампами и рис. въ текстѣ.



Видавці серії додержувалась історико-літературної спрямованості матеріалів в цілому, енциклопедичною наповненістю вирізняється кожний том окремого зібрання. Невтомна праця редактора серії, відомого історика літератури Семена Опанасовича Венгерова [1], та його колег по ремеслу здобула славу й визнання вдячних читачів.



Вищезгадане видання продовжило справу Миколи Васильовича Гербеля [2,3] – першого розповсюджувача перекладів зібрань творів Ф.Шиллера. Започатковане ним ще у 1857 р. видання з успіхом до 1863 р. мало 7 передруків.

## Біографічна довідка:

М. В. Гербель – поет, перекладач, редактор та видавець, діяльність якого тісно переплелася з українською літературою. Свого часу навчався у 1-й Київській гімназії та Ніжинському лицейі, де у 1846 р. познайомився з Т. Г. Шевченком.



Відтоді Гербель захоплюється творчістю великого Кобзаря, підтримує з ним зв'язок, перекладає його твори російською мовою.

У 1856 р. у журналі «Бібліотека для читання» опублікував перший російський переклад творів українського поета — вірш «Думка» («Нащо мені чорні брови»). З перекладом Т. Шевченко познайомився за ґратами Новопетрівського укріплення і в листі до А. Марковича просив подякувати Гербелю.

У 1860 р. видав «Кобзар» у перекладах російських поетів, де вмістив і бібліографію творів Т. Шевченка, перекладених російською мовою. Хоча переклади не дуже задовольняли Гербеля, проте їх значення передусім визначається тим, що це було єдине джерело, завдяки якому російський читач міг познайомитися з творами Т. Шевченка.

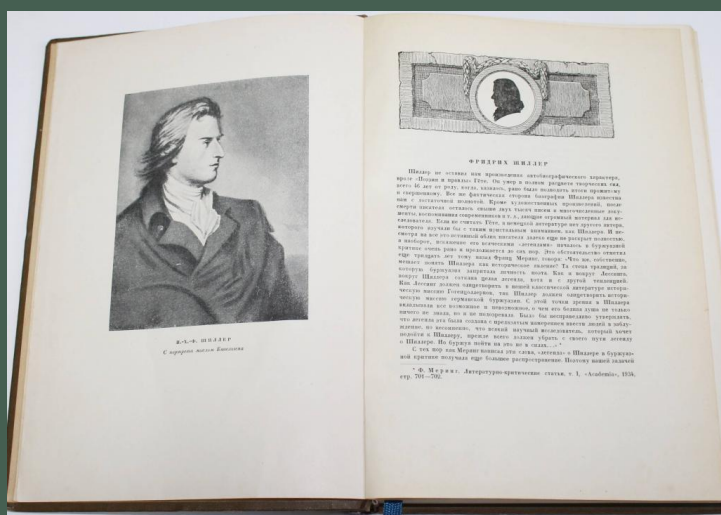
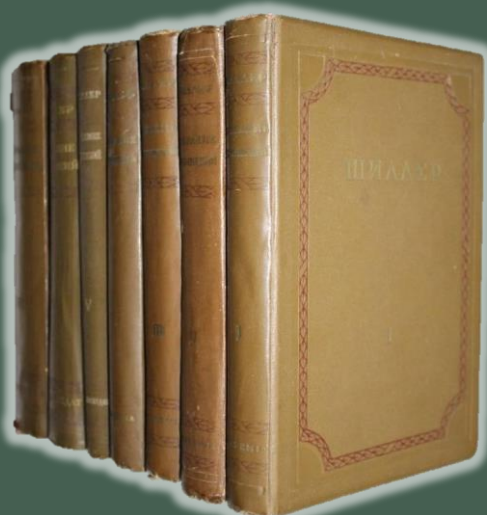
Саме Гербель перший, у 1869 році, переклав на російську «Заповіт» українського поета.

Всього Гербель переклав 18 творів Шевченка, зокрема, і поему «Гайдамаки».

Видавав також повні зібрання творів європейських авторів в російських перекладах. Завдячуючи йому світ побачив збірки видань «Німецькі поети», «Англійські поети», «Російські поети».

# Наявні у фонді декілька томів академічного зібрання видавництва АCADEMIA:

Шиллер И. Х. Ф. Собрание сочинений : в 8 т. / И. Х. Ф. Шиллер ; под общ. ред. Ф. П. Шиллера. — М. ; Л. : ACADEMIA, 1936–1937. — Т. 3, 4, 5.



Зібрання — у восьми томах (Москва-Ленінград, 1936—1950). Перші три томи, а також шостий і сьомий вийшли впродовж 1936—1937 років. Книги видавництва «Academia» вже самі по собі є бібліографічною рідкістю. Палітурка, титульні аркуші і заставки виконані відомим художником-графіком Іваном Рербергом. Решта томів (п'ятий та восьмий) побачила світ вже після війни у 1949—1950 роках у видавництві «Гослитиздат».

## **«Вільгельм Телль» — драматична вистава в п'яти діях**

Цьогорічний 260-й ювілей Ф. Шиллера (1759—1805) збігається з ювілеєм його останнього закінченого твору «Вільгельм Телль» (нім. Wilhelm Tell).

### **Хронологія написання твору:**

- ❑ 1803 — збір автором для п'єси матеріалу з історії та природи Швейцарії, побуту та звичаїв її населення, народних пісень і сказань.
- ❑ 25 серпня — Шиллер приступив до письменництва.
- ❑ 1804 — 18 лютого Шиллер записав у своєму щоденнику: Закінчив «Телля».
- ❑ Березень — перші постановки майже одночасно у Веймарі і в Берліні, де успіх перевершив всі очікування.

Наслідком була пропозиція Шиллеру переселитися в Берлін, чого не судилося здійснитися через смерть автора (9 травня 1805).

У п'єсі порушуються важливі філософські проблеми: свобода і насильство, роль особистості в історичному процесі, духовна єдність народу, моральна сутність людини, принципи гармонійного суспільного ладу.

Лейтмотиви п'єси — волелюбність, патріотична наснага і народна боротьба з чужоземним тираном.

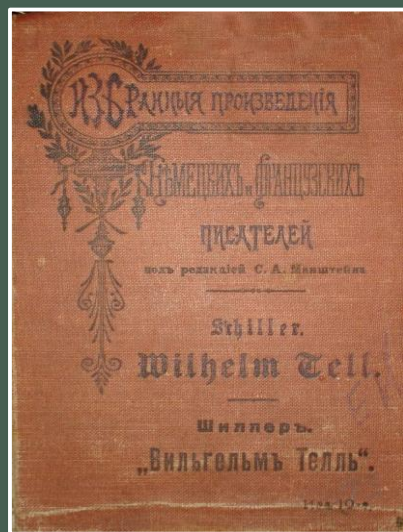
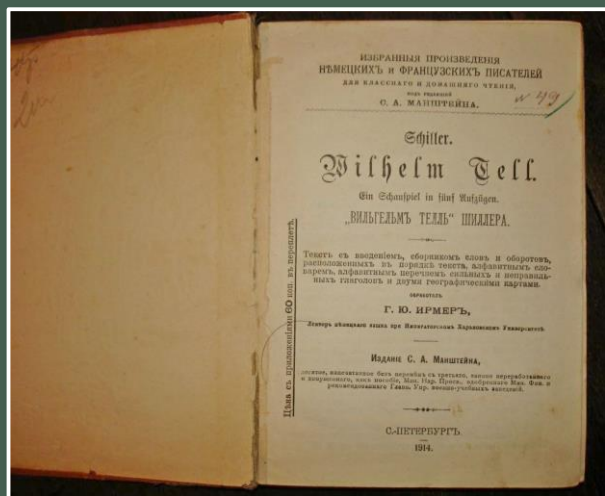
Світоч гуманізму, свободи і духовної величі людини І. Я. Франко наголошував, що девіз «Проти тиранів», який стоїть на титульному листі «Розбійників», міг би бути епіграфом і до останнього твору письменника.

У передмові до «Вільгельма Телля» (1887р.) він зазначав: «Все таки «Вільгельм Телль» був твором революційним, бо вплив з джерела революційного, а пізніша доба найшла в нім для себе не тільки джерело натхнення, але й докладні взірці революційного поступування проти Наполеона. З того погляду треба признати правду біографови Шіллера Паллеске, що «Вільгельм Телль» побідив Наполеона». [6]



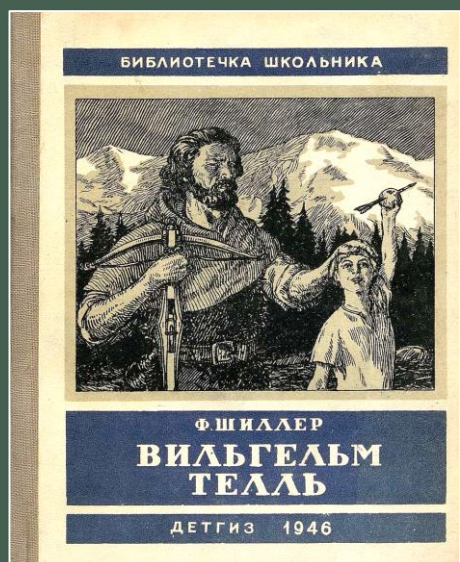
## Драма «Вільгельм Телль» представлена у ФРЦК рідкісним виданням німецькою мовою:

Шиллеръ И. Вильгельмъ Телль / И. Шиллеръ ; съ введен., прим. и словаремъ Ѳ. К. Андерсона. – СПб. : Типогр. Ю. Н. Эрлихъ, 1895. – 201 с. – (Избр. нѣм. писатели для школь).



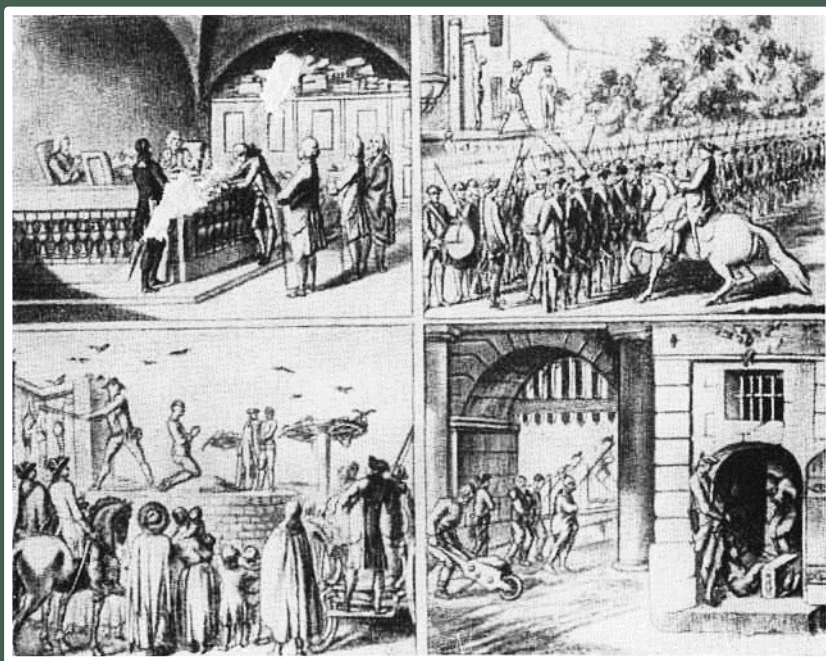
Розроблений укладачем словник та його примітки до видання значно урізноманітнили розуміння тексту, зробили більш доступним для всіх бажаючих читати твір в оригіналі.

## пОВОЄННИМ виданням для шкільних бібліотек:



Шиллер Ф. Вильгельм Телль : драма в 5-и действиях / Фридрих Шиллер ; пер. с нем. П. Славятинского ; ред. А. Дейча. – М. ; Л. : Детгиз, 1946. – 192 с. – (Библиотека школьника).

**а також у 3-му томі «Собрания сочинений въ переводѣ русскихъ писателей»:**



Шиллер И. Х. Ф. Вильгельмъ Телль : драм. представ. / вст. ст. Ф. Браунъ ; пер. Ф. Б. Миллера // И. Х. Ф. Шиллер. Собрание сочинений въ переводѣ русскихъ писателей / под ред. С. А. Венгерова ; прим. А. Г. Горнфельда. – СПб. : Брокгаузъ–Ефронъ, 1901. – Т. 3. – С. 80–153.

До цього тому увійшли також уривки з інших драматичних творів, повісті, історичні нариси в перекладах і коментарях відомих літературознавців, істориків, письменників. У примітках була наведена бібліографія вже існуючих на той час російських перекладів кожного згаданого твору. Зміст вдало доповнюють гравюри, картини, портрети видатних особистостей, малюнки до творів з розлогіми поясненнями до них.

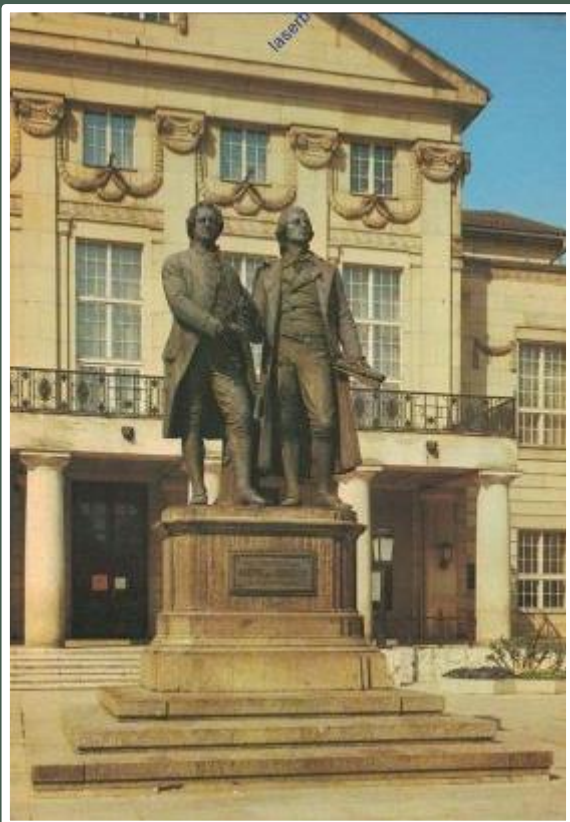
**Творчість Шиллера**-просвітителя зіграла велику роль у духовному житті декількох поколінь. Він мріяв про таке історичне майбутнє, при якому соціальний прогрес поєднувався б з розвитком освіти народу, справжньою свободою і людяністю. Ідеї великого генія про гуманність, демократію, свободу особистості, національну незалежність народів, про волю, мир і дружбу між народами співзвучні нашій епосі. Творчість великого німецького поета продовжує залишатися діючим знаряддям прогресу. цим пояснюється його колосальна, протягом століть, популярність.



Перший пам'ятник у Калінінграді



Пам'ятник у Калінінграді сьогодні



Пам'ятник Гете и Шиллеру  
у Веймарі

Будинок-музей  
Шиллера у Веймарі





Берлін. Пам'ятник на Жандарменмаркт  
(робота Рейнгольда Бегаса)



Пам'ятник у Мічигані



Пам`ятник Вільгельму Теллю в Альтдорфі  
(робота швейцарського скульптора Річарда Кіслінга, 1895)



5 Франків 1922 року, Швейцарія, оригінал, срібло



## Філателія. Каталог. Поштові марки.



Вільгельм Телль; гравюра  
Йоганна Раабе по малюнку  
Фрідріха Пехта; 1859

## Додаткова література:

1. Венгеров Семен Афанасьевич // Энциклопедический словарь / под ред. К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского — Санкт-Петербург: Брокгауз — Ефрон, 1892. — Т. 5. — С. 871–872.
2. Айзеншток І. Я. Гербель Микола Васильович // Шевченківський словник : у 2 т. — К., 1978. — Т.1. — С.152-153.
3. Гербель Николай Васильевич // Энциклопедический словарь / под ред. К. К. Арсеньева, Ф. Ф. Петрушевского — Санкт-Петербург: Брокгауз — Ефрон, 1892. — Т. 8. — С. 453.
4. Єфремова М. Д. Борис Грінченко — перекладач німецької поезії / М. Д. Єфремова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. — 2011. — Вип. 58. — С. 32-36.
5. Тургенев И. С. Вильгельм Телль, драматическое представление в пяти действиях. Сочинение Шиллера. Перевод Ф. Миллера. // Тургенев И. С. Полное собрание сочинений и писем : в 30 т. — М. : Наука, 1978. — Т. 1. — С. 188-194.
6. Франко І. Я. [«Вільгельм Телль» Шіллера] // Іван Франко. Твори : в 20 т. — К., 1955. — Т. 18. — 408-413.
7. Шіллер Фрідріх // Шевченківський словник : у 2 т. — К., 1978. — Т.2. — С. 389.